

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.157
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14

Рецензія

на дисертацію ПІХА Юрія Тарасовича на тему:
«Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід», подану до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

I. Актуальність обраної здобувачем теми дисертації є комплексною і включає кілька аспектів. *По-перше*, сьогодні доцільність дослідження концептів істини у кримінальному провадженні обумовлена потребою аналізу, систематизації, осмислення й перегляду численних висловлених позицій у науці з цього питання, іноді вкрай дискусійних, необхідністю цілісного дослідження концептів істини в світовій доктрині та локально – відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України. – Тож, дисертація є першим в сучасній українській науці кримінального процесу комплексним дослідженням концептів істини у кримінальному провадженні відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України та окремих іноземних держав.

По-друге, з'ясування найоптимальнішого концепта істини для національного судочинства важливе й під кутом зору завдань останнього (ст. 2 КПК України) – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. – Адже, безумовно, з одного боку, встановлення істини у кримінальному провадженні є запорукою справедливості (щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений), а, з боку іншого – сам процес її встановлення не є самоціллю, а засобом (захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони

прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду). На балансі цих цінностей (та їх граней) у кримінальний процес України впроваджені інститути спрощеного провадження, угод, особливі порядки провадження щодо окремих кримінальних правопорушень.

По-третє, в Україні триває процес інтеграції до Європейського Союзу, що вимагає гармонізації законодавства України та адаптації праворозуміння з європейськими правовими традиціями, стандартами, практиками.

По-четверте, тема та сама дисертація відповідає сучасним науковим і практичним проблемам, є зрізом остатніх доктринальних гіпотез і водночас демонструє генезу досліджуваної проблеми по вертикалі (з часів перших мислителів) та по горизонталі (у філософії, гносеології, різних галузях знання й життєдіяльності, зокрема й у праві). Тема охопила аналіз підходів окремих філософів та правознавців, а також законодавства окремих країн Європи та України до проблеми істини у кримінальному процесуальному праві

Дисертаційна робота Ю. Т. Піха є істотним внеском у розвиток науки кримінального процесу та практики досягнення істини у кримінальному провадженні в судовій практиці України та ЄСПЛ.

Результати дослідження можуть бути використані законодавцем для зважування рішень про внесення змін до кримінального процесуального закону.

Отже, сама тема та зміст дисертації, висновки та рекомендації переконливо свідчать про її відповідність вимогам сучасності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Заявлена тема охоплюється виконанням дисертаційного дослідження в межах наукових тем кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка «Забезпечення реалізації прав і свобод особи у кримінальному провадженні в контексті конституційних змін та новел кримінального процесуального законодавства» на 2018–2020 рр. (номер державної реєстрації 0118U000624) та «Проблеми забезпечення ефективності норм кримінального процесуального права та практики їх застосування з урахуванням новітніх змін» на 2021–2023 рр. (номер державної реєстрації 0121U110820).

II. Оцінка новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Відмітною рисою дисертаційного дослідження є його плідні результати – здобувач виокремив та виносить на захист 27 пунктів наукової новизни, з них 17 у

рубриці «вперше», викладені на 14 аркушах рукопису (с. 10-24). Елементи наукової новизни сформульовані стисло і лапідарно, при цьому максимально розгорнуто і гранично точно.

Серед положень, що мають найважливіше значення та потенціал для подальшого розвитку науки кримінального процесу, на мою думку, варто підкреслити такі: (б) сформульовано процесуальні правила, дотримання яких спрямовує досудове розслідування і судовий розгляд на встановлення істини (правди); (в) виокремлено гносеологічно-процесуальні межі встановлення істини у кримінальному провадженні; (г) сформовано поняття «концепт істини у кримінальному провадженні», під яким розуміється відносно автономна, взаємоузгоджена та взаємозумовлена система поглядів на поняття та характер істини як мети та результату пізнання у кримінальному провадженні, яке здійснюється суб'єктами доказування у передбаченій кримінальним процесуальним законом формі та реалізується як засаднича ідея у системі принципів та інститутів як доказового права зокрема, так і кримінального процесу в цілому; (д) виокремлено детермінанти реалізації конкретного концепту істини у кримінальному провадженні; (є, ж) виокремлено детермінанти концепту об'єктивної істини та концепту формальної істини у кримінальному провадженні; (з) систематизовано прояви формалізації, яка лежить в основі концепту формальної істини; (и) виокремлено процесуальні гарантії, спрямовані на недопущення ухилення органом дізнання та прокурором від встановлення фактів й обставин вчиненого кримінального проступку так, як вони мали місце в дійсності; (і) здійснено комплексний аналіз кримінального процесуального законодавства, правової доктрини та релевантної судової практики з питань реалізації концепту істини у кримінальному провадженні США, ... яка є процесуально створеним сторонами в умовах змагальності під час судового розгляду конструктом, що формально затверджується судом як справедливий його результат, (ї) ФРН; (й) Франції, (к) Польщі; (л) а також судової практики України; (м) та рішень ЄСПЛ з питань вироблених ним стандартів реалізації концепту істини у національному кримінальному провадженні; (н) запропоновано зміни до КПК України.

Низка інших наукових положень, які сформульовані в дисертації (с. 21-24), удосконалюють сучасне наукове знання щодо (а) недоцільності виокремлення кримінальних процесуальних концептів когерентної, конвенційної (договірної) та прагматичної істини, оскільки вони не мають автономного значення і є проявами концепту формальної істини; (в) дефініції об'єктивної (матеріальної) істини у кримінальному провадженні, під якою запропоновано розуміти повне та достовірне

знання суду про обставини, які підлягають встановленню (доказуванню) у конкретному кримінальному провадженні, сформоване на підставі перевірених та оцінених ним належних, допустимих, достовірних доказів у їх взаємопов'язаній сукупності, для формування у судді внутрішнього переконання про наявність чи відсутність цих обставин, не залишаючи при цьому розумних (неспростованих) сумнівів; щодо взаємозв'язку типу правової сім'ї та концепту істини, який реалізується у кримінальному процесі держав, що до них відносяться; положення про взаємозв'язок конкретного концепту істини (матеріальна) чи формально-юридична від типу кримінального провадження (для приватно-позовного способу судового розгляду більш характерною є істина, яка іменується юридичною (формальною, процесуальною)); натомість процесу публічно-позовному притаманна істина об'єктивна (матеріальна), тобто встановлення фактів й обставин провадження у відповідності з їх дійсністю; ролі суду у встановленні об'єктивної істини тощо.

Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування в межах предмету дослідження.

III. Оцінка наукової обґрунтованості результатів проведених здобувачем досліджень (положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації) та рівня виконання поставленого наукового завдання. Аналізуючи результати проведеного досліджень з урахуванням поставлених мети та завдань, можна зробити висновок про високий рівень виконання поставленого наукового завдання.

Достовірність положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у роботі, ґрунтуються на репрезентативній джерельній теоретичній (з різних галузей наукового знання) та емпіричній базі (загальна кількість – 450). Здобувач детально і критично вивчив не лише вітчизняні наукові роботи та законодавство, а й монографії, наукові статті зарубіжних вчених (загальна кількість яких близько 160), практику ЄСПЛ щодо застосування ст. 6 ЄКПЛ (42 рішення), кримінальне процесуальне законодавство США, Великої Британії (Англія та Уельс), ФРН, Франції, Польщі, Італії, а також практику судів Польщі (7 вироків).

Ознайомлення з текстом дисертації переконливо свідчить про те, що здобувач глибоко та комплексно дослідив предмет свого дослідження, що обумовило високу якість дисертації.

IV. Оцінка рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Достовірність, повнота та об'єктивність отриманих результатів забезпечило використання автором комплексу загальнонаукових та спеціальних методів – діалектичного, аналізу, синтезу, узагальнення, історико-правового, структурно-функціонального, порівняльно-правового, герменевтичного, спеціально-юридичного.

Комплексне використання зазначених методів дало змогу здійснити повне і всебічне наукове дослідження концептів істини у кримінальному провадженні відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України та законодавства окремих іноземних держав, а також їх реалізації в судовій практиці.

Наведене також виявляє коректне розуміння здобувачем ключових понять, теорій, принципів, що стосуються наукової методології та знань про різні методи та підходи до проведення наукових досліджень. Використання комплексу перелічених вище методів сприяло формуванню повного і всебічного уявлення про предмет дослідження, а також гарантує об'єктивність отриманих результатів та переконливо демонструє, що здобувач оволодів на практиці методологією наукового дослідження.

Зміст дисертації дає можливість високо оцінити здібності і навички здобувача аналізувати, критично осмислювати, узагальнювати та систематизувати будь-яку теоретичну, законодавчу та емпіричну базу, виявляти у ній суперечності, колізії, прогалини та аргументовано продукувати нове наукове знання (позиції та висновки) і насамкінець – навиком логічно послідовно, цілісно викладати хід дослідження та власну думку.

Загальний висновок: рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності – високий.

Таким чином обґрунтованість наукових положень і достовірність отриманих висновків дисертаційної роботи забезпечується репрезентативністю джерельної бази, якісним та об'єктивним аналізом джерел, методологією дослідження, цілісністю і логічною послідовністю викладу матеріалу.

V. Відповідність дисертації встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структурні компоненти роботи пов'язані між собою, викладені в логічній послідовності, мають струнку змістовну побудову, відображають підходи у джерелах, власну аргументацію здобувача.

Текст дисертаційного дослідження викладений лексично багатою українською мовою ділового стилю, є легким для сприйняття, милозвучним, доволі часто вишуканим, за автором спостерігається дбайливість у підборі ідеальних формулювань, проте поодинокі нагадування-звертання до однієї і тієї ж думки або нагадування-відсилання до інших підрозділів роботи видаються зайвими. У дисертації відсутні канцеляризми, професійні кліше. Здобувач вільно оперує сучасною юридичною термінологією.

Дисертація оформлена згідно вимог, визначених чинними нормативно-правовими актами.

VI. Академічна доброчесність.

Положення, висновки, рекомендації, викладені у роботі, є авторськими. Запозичень чужих текстів без їх належного цитування не виявила. Викривлення (фальшування) вихідних даних рецензованої роботи не притаманне.

Важливою і необхідною для кожного дослідника є манера викладу тексту дослідження з врахуванням стандартів академічної (публікаційної) етики. Ю. Т. Піх у своєму тексті показує межу між знанням (висловленими в джерелах позиціями) та його власним аналізом.

Вказане свідчить про оволодіння стандартами академічної публікаційної етики на високому рівні.

VII. Дискусійні положення дисертації.

Високо оцінюючи представлене дослідження, все ж окремі його положення та висновки, на думку рецензентки, підштовхують до роздумів, видаються незавершеними чи мають дискусійний характер і можуть стати предметом наукової дискусії під час захисту. Це й не дивно, адже представлена робота на плідну, полемічну у науці кримінального процесу тему.

1. Удосконалення симетрії. У підрозділі 2.3. «Концепт істини формальної» автор аналізує відтінки термінів «процесуальна», «формальна», «судова» істина, проте у ньому бракує історії зародження та розвитку концепта формальної істини, а також географії походження термінів - на відміну від підрозділу 2.2. «Концепт істини об'єктивної (матеріальної)», викладеного в досконалій послідовності та повноті.

2. Методологія.

2.1. *Здобувачеві варто було б використати й телеологічний метод (цільове тлумачення) для дослідження, цілей українського законодавця, коли він відмовився в чинному КПК від згадок про «об'єктивну істину», незважаючи на панівну*

прихильність до концепту об'єктивної істини тогочасної українського академічного середовища, історичної (радянської) правової традиції, до якої звикли правники-практики. Це було зумовлено багатьма чинниками – резонансні судові рішення, які не сприймалися суспільством як справедливі, у яких згодом ЄСПЛ підтверджував дисфункцію правосуддя, а також посилення засад змагальності та диспозитивності.

За експертним висновком Ради Європи: «Коло дотичних до кримінально-процесуального права питань, через які Європейський суд встановлював порушення Європейської конвенції, є досить великим. Отож, безперечно, чіткою вимогою є те, щоб одним із важливих завдань при ухваленні проекту Кодексу стало усунення положень, які або ж є вочевидь несумісними з вимогами Конвенції, або занадто легко інтерпретуються та застосовуються так, щоб ці вимоги порушити. Утім, в основі багатьох порушень лежить не закон, а практика. Вирішити цю проблему почасти можна, якщо чітко передбачити в законі неприпустимість такої практики, проте її вдасться викоринити або істотно зменшити, якщо здійснюється дієве навчання щодо нових норм, а також постійно докладаються зусилля для формування такого підходу до кримінального процесу, який відповідає Конвенції¹. ... Мета проекту Кодексу полягає в переході до більш змагальної моделі кримінального правосуддя, відповідно до якої обвинувачений не вважається об'єктом чи джерелом доказів, а обидві сторони користуються аналогічними правами обстоювати свою позицію перед безстороннім судом...². Тож цікаво дізнатись міркування здобувача про причини відмови законодавця від згадок про «об'єктивну істину» у чинному КПК.

2.2. Так само було б корисним дізнатися **цілепокладання, соціальні передумови**, які спонукали законодавця Республіки Польща 27 вересня 2013 року ухвалити зміни до КПК, що набрали чинності 1 липня 2015 року про перенесення відповідальності за результат провадження з суду на сторін, і в першу чергу – в силу обов'язкової дії презумпції невинуватості – на прокурора, обмеження ініціативи суду у збиранні доказів *ex officio* до лише у виняткових випадків. Окремі зміни 2015 року діяли трохи більше 9 місяців. Безумовно, закон є уособленням волі політичної, тому не можна не враховувати, що на період розробки і ухвалення зазначених змін в парламенті діяла коаліція «Громадянської платформи» (Д. Туска), а скасовані вони були новим скликанням парламенту від 15 жовтня 2015 року, де більшість отримала PiS. З огляду на останні парламентські вибори у Польщі 15 жовтня 2023 року і сформовану коаліцію «Громадянською платформою» на чолі з

¹ Експертний висновок Ради Європи щодо проекту КПК. URL: <https://zib.com.ua/ua/7576-ekspertniy-visnovok-radi-evropi-schodo-proektu-kpk-tekst-ukr.html> С.8

² Там само. С. 24-25.

прем'єром Д. Туском, чи є, на думку здобувача, у Польщі перспектива знову повернутися до обмеження ініціативи суду, чи помилковість такого кроку для кримінального судочинства Польщі була безспірно й безповоротно відкинута усіма?

2.3. Телеологічний підхід у сукупності з порівняльно-правовим і системно-структурним знагодився б Ю.Т. Піху, щоб уяснити, в якій саме зв'язці правових норм встановлення «матеріальної істини» закріплене у законодавстві Польщі і насамкінець, надзвичайно цікаво порівняти його з законодавством українським.

Так, позитивним є звернення здобувачем уваги на німецьку доктрину щодо того, чи закріплена норма про встановлення матеріальної істини в Конституції ФРН. Зокрема, на думку судді Федерального верховного суду ФРН, д-ра Г. Вільмса (G. Willms), така закріплена у ст. 92 Конституції ФРН у положенні «Судова влада доручається суддям; вона здійснюється Федеральним конституційним судом, Федеральним верховним судом, федеральними судами, визначеними в цьому Основному Законі, та судами земель». На його думку, судді уповноважуються тлумачити та застосовувати закон від імені держави. Відповідно, сутнісна сторона судового рішення як результату такої діяльності також включає в себе й виклад фактів, що лежать в його основі: «Суддя повинен покладатися на реальну дійсність, щоб мати можливість ухвалювати справедливі рішення». Ф. Штамп опонує: розглядати ст. 92 Основного Закону ФРН в сенсі пошуку істини проблематично, оскільки у цьому положенні законодавцем акцент робиться більше на «судах», ніж на «встановленні істини». Обов'язок суду встановити матеріальну істину не може бути виведено зі ст. 92 Основного Закону ФРН (с. 194). Водночас Федеральний конституційний суд Німеччини виводить принцип «матеріальної істини» з вихідних начал правової держави, зокрема з обмеження державної влади, її зв'язаності законом, передбачуваності дій держави, правової визначеності, принципу поділу влади, матеріальної справедливості, адже правова держава – це держава, що презюмує стан справедливості (с. 195). Далі здобувач скрупульозно аналізує КПК Німеччини і виявляє норми, в яких реалізовано засаду «матеріальної істини».

За аналогією здобувач аналізує конституційне закріплення «матеріальної істини» у Конституції Польщі, рішеннях Конституційного суду Польщі та у КПК (с. 214-218), проте не звернув уваги на такий прикметний момент, що встановлення матеріальної істини закріплене завданням № 1 серед завдань кримінального судочинства у КПК Польщі (ст. 2 КПК Польщі).

Зокрема у ч. 1 ст. 42 Конституції Польщі вона закріплена як засада притягнення до кримінальної відповідальності: «до кримінальної відповідальності притягується лише той, хто вчинив діяння, заборонене кримінальним законом, що

діяв на час вчинення цього діяння». Першим завданням кримінального провадження у ст. 2 КПК Польщі закріплено «щоб особа, яка вчинила злочин, була виявлена і притягнена до кримінальної відповідальності, а невинуватий не був притягнений». Завдання «врахування охоронюваних законом інтересів потерпілої особи з повагою до її гідності» закріплене під № 3. Відтак у КПК Польщі відповідно немає інституту угод, у першій його редакції 1997 року був Розділ 51 (статті 468–484) «Спрощене провадження» у справах про незначні злочини, з передбаченим покаранням до 3 років позбавлення волі та за інші перелічені у ст. 469 злочини, яке було скасоване³. Таким чином у Польщі реалізований концепт матеріальної істини у доволі строгому виді.

2.4. Телеологічний підхід (у сукупності з історико-правовим й системно-структурним) був би корисним й для цілісного аналізу Конституції України під кутом зору встановлення який концепт істини закладений у ній.

Як правильно зауважив Ю.Т. Піх (с. 116 рукопису), термінопоняття «істина» вживається в ст. 31 Конституції: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати *істину* під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо». При аналізі будь якої конституційної норми варто брати до уваги той факт, що текст будь-якої конституції будь-якої держави відображає цінності, доктринальні уявлення у правознавстві на певний історичний період. Конституційні норми – це історичний зріз розвитку праворозуміння, який до того ж конвенцією (угодою) між конституцієдавцями – парламентарями-консерваторами, що намагалися зберегти історичні традиції чинного на той час законодавства, та представниками ліберальних течій, що намагалися включити в Основний закон прогресивніші тенденції. Тому не повинно викликати подиву вживання у редакції Конституції України терміно-поняття «істина», оскільки на той час він широко вживався у чинному КПК 1960 року, в доктрині та практиці, був вплетений у правову тогочасну свідомість.

2.5. Використовуючи герменевтичний, телеологічний та системно-структурний методи, здобувач міг також системно дослідити Конституцію України на предмет концепта істини у кримінальному судочинстві. Крім згаданої ст. 31, стаття 62 Конституції закріплює: «особа вважається невинуватою у вчиненні

³Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555>

злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». – У цьому положенні проглядається формула судової (формальної) істини. Стаття 129 Конституції закріплює основні засади судочинства: незалежний суддя, який здійснює правосуддя, керуючись верховенством права (ч. 1 ст. 129), рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (п. 1. ч. 2 ст. 129); забезпечення доведеності вини (п. 2 ч. 2 ст. 129 Конституції); 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 3 ч. 2 ст. 129); підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором (п. 4 ч. 2 ст. 129 Конституції); забезпечення обвинуваченому права на захист (п. 5 ч. 2 ст. 129) – і також *не сковує кримінальний процес України жорсткими рамками матеріальної істини. Ці конституційні положення допускають варіативність і принципово не заперечують у кримінальному судочинстві концепта формальної істини.*

2.6. Безмовно схвальним і продуктивним для обраної теми дослідження є використання здобувачем *герменевтичного (інтерпретаційного, смислового, правотлумачувального)* методу наукового юридичного дослідження. Завдяки ньому дисертація є надзвичайно цінною, оскільки збагатила українську доктрину кримінального процесуального права інтерпретаціями французьких, німецьких, польських, американських науковців, інтерпретаціями конституційних судів та загальних судів цих держав, ЄСПЛ щодо сенсів і їх відтінків концептів істини.

Проте наскрізно у роботі та у висновках, на жаль, не простежується власне сприйняття і подання автором читачеві ходу дослідження у канві того, що жоден з концептів істини у кримінальному провадженні у світовій практиці (зокрема в практиці досліджуваних здобувачем держав) не є ані кращим, ані гіршим, довершеним (бездоганним, ідеальним) чи цілковито дефектним (дисфункційним). Такою є лише їх інтерпретація – прихильна чи критична. Адже різні держави, які мають тяглу понад столітню історію побудови власного кримінального судочинства на концепті чи то матеріальної, чи то формальної істини, забезпечують у своїх суспільствах достатній або ж й високий ступінь відчуття справедливості, довіри до правосуддя та органів правопорядку в цілому, соціального благополуччя населення, зростання економіки, інвестицій, ВВП, міжнародної ваги власних держав (а кримінальна юстиція є одним із складників цих процесів). В реальній дійсності ефективність та справедливість кримінального судочинства обумовлена не настільки беззастережним апологетизмом, нахвалянням, вірою (іноді схожою на релігійну) в безукоризну певного концепта істини, як низкою інших правових, соціальних, культурних факторів – як от, правовою культурою та кваліфікованістю

професійних учасників кримінального провадження, етикою прокурорської, адвокатської та суддівської спільноти; справністю функціонування інституту дисциплінарної відповідальності; дієвістю механізмів запобігання процесуальним зловживанням учасників провадження; існування інституту професійної репутації; громадянською культурою та освіченістю населення; питомою вагою середнього класу; прозорістю та справедливістю правил ведення бізнесу; наявністю інституцій громадського контролю та впливу на державні рішення тощо. Інакше, якщо не знати контексту реального правового життя в досліджуваних державах, то з тексту дисертації можна дійти висновку, немов у державах концепта формальної істини серйозні проблеми з дисфункцією справедливості (що мало б відкидати їх в розвитку до групи малорозвинених країн). Як і навпаки, наприклад, КПК України 1960 року наскрізною ниткою ідеально вибудував модель процесу на встановленні об'єктивної (матеріальної) істини, що на практиці справедливості не гарантувало, проте успішно використовувалось як елемент ідеології та пропаганди («ідеологічної та виховної роботи», оброблення свідомості радянських громадян). З цих часів пригадуємо гасла «радянський суд – найгуманніший суд у світі», «права людини й лібералізм – це вигадки капіталістів для експлуатації народних мас». Водночас, концепт матеріальної істини понад століття ефективно реалізується в державах континентальної Європи, за винятком, знову ж таки часів диктатури НСДАП. Що ще раз підтверджує, що сам по собі окремо взятий концепт істини (в вакуумі) не є і не може бути самоціллю. Це засіб для забезпечення справедливості кримінального правосуддя, досягнення його завдань, на що впливають десятки інших факторів (правових, політичних, соціальних). Концепт істини має бути інкрустований у баланс багатозорового правового регулювання не лише кримінальних процесуальних, а й системи суміжних правовідносин. *Концепти істини – це царина інтерпретацій, світогляду, герменевтики.* А про смаки, як відомо, не сперечаються. Їх пізнають, визнають і виробляють власний. Рівно ж й перед Україною на сьогоднішньому історичному етапі, враховуючи травми епохи тоталітаризму, російську агресію, яка намагається останній в Україні відновити, сучасні конкретні умови культурного, суспільного, економічного життя, прагнення до європейської та євроатлантичної інтеграції, стоїть завдання досконало виписати у законі реалізацію концепта істини та їх поєднання в диференційованій процесуальній формі (що Україна і зробила), аби забезпечити законодавчі умови запобігання порушенню прав людини, випадкової, що гірше кон'юнктурної, політично зумовленої кримінальної репресії. Як привертали увагу експерти Ради Європи у висновку на проект КПК: «ані Європейська конвенція, ані практика Європейського суду не вимагають прийняття

конкретної моделі кримінального процесу, однак їх дотримання робить конечними гарантії рівності сторін і ефективного захисту»⁴. Це відзначає і сам здобувач у підрозділі 3.4. *Реалізація концептів істини у практиці Європейського суду з прав людини*: «у своїй прецедентній практиці ЄСПЛ прямо не закріплює ані чіткого та універсального обов'язку встановлення об'єктивної (матеріальної) істини у кожному кримінальному провадженні..» (с. 239).

Безумовно, в силу принципу академічної свободи науковець завжди має право бути симпатиком того чи іншого наукового підходу, на його додаткове обґрунтування та обстоювання. Проте, коли автор перебуває в полоні певної ідеї, - іноді страждає збалансованість дослідження й воно не виключає помилок.

Так, на с. 74 автор виводить засадничі міркування щодо концептів істини та їх реалізації у кримінальному провадженні й одним із них відзначає: «реалізація у кримінальному провадженні одночасно кількох концептів істини як засадничих процесуальних ідей неможлива, оскільки іманентною властивістю будь-якого концептуального підходу є його самостійність, взаємовиключність». Такий висновок важко назвати безспірним, оскільки як далі правильно викладає автор у Розділі 3, суд (слідчий, прокурор) завжди зв'язаний у пізнанні матеріальної істини *процесуальним* законом щодо інструментарію її пізнання (заборона отримувати докази обманом, правила про недопустимі докази тощо). А також інститут угод у німецькому та українському КПК спростовують цей висновок.

Як наслідок непослідовною є логіка здобувача у підрозділі 3.1.1. *Реалізація концептів істини у кримінальному процесуальному законодавстві України*, у назві якого концепти істини вжито в множині, проте, аналізуючи диференційовані процесуальні форми – спрощене провадження щодо проступків, провадження щодо угод про примирення та про визнання винуватості (с.145-153), автор обґрунтовує, що вони є формою реалізації концепту об'єктивної істини, оскільки суд хоч і безпосереднього дослідження доказів не проводить, проте *покликається* на висновки, одержані органом дізнання, слідчим, прокурором за результатами досудового розслідування. Що є доволі творчою інтерпретацією, оскільки у цих диференційованих формах кримінального провадження реалізується концепт формальної істини, а саме конвенційної та прагматичної як її різновидів.

---

⁴ Експертний висновок Ради Європи щодо проекту КПК. URL: <https://zib.com.ua/ua/7576-ekspertniy-visnovok-radi-evropi-schodo-proektu-kpk-tekst-ukr.html> С. 25.

Будучи захопленим концептом об'єктивної істини, здобувач й оминув публікації І.Тітка⁵ та В.Вапнярчука⁶, на думку яких, у цих диференційованих формах (а також про звільнення від кримінальної відповідальності) реалізується концепт формальної істини. Відтак складно не погодитись, що українському процесуальному законодавству властиве органічне поєднання усіх концептів істини – залежно від процесуальної форми (загальна, диференційована), стадії провадження або ж окремих процесуальних дій – для максимального досягнення завдань судочинства.

Наступний дискусійний та надто категоричний висновок: «без встановлення матеріальної (об'єктивної) істини у справі жодне із завдань кримінального провадження, які поставлені перед кожним без винятку кримінальним провадженням, досягнути неможливо» (с. 139). Однак в інститутах угод, спрощеному провадженні в справах про проступки, про звільнення від кримінальної відповідальності якраз і реалізується основне завдання кримінального провадження – захист (відновлення прав) особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень – потерпілі отримують відшкодування та вибачення, злочинець визнає вину та розкаюється у вчиненому (реалізується мета кримінального покарання – виправлення особи), суспільство і держава економить ресурси.

3. Термінологія. Серед базових завдань дисертаційного дослідження (с. 7-9) здобувач не ставить з'ясувати найменування концептів істини. І це правильно, оскільки це питання не є стержневим для науки (але має культурологічні, історичні відтінки). Попри другорядний характер цього моменту, Ю.Т. Піх у підрозділі 2.2 («Концепт істини об'єктивної (матеріальної)») сам звернув увагу на те, як правильно зазначений концепт істини називати – «матеріальною істиною», «об'єктивною істиною» або просто «істиною».

Далі автор занурює нас у глибину сенсів цих термінів (с.78-80): а) що термін «матеріальна істина» має фігуральне значення, як протиставлення «формальній істині»; б) про поширеність аргументу про доцільність використовувати термін «матеріальна істина», оскільки істина в праві має свої специфічні риси, що визначаються особливим предметом істини та особливими засобами її встановлення і ця специфіка вимагає свого відображення і в назві істини, що встановлюється; в) що у кримінальному процесуальному пізнанні висновки можуть ґрунтуватися лише на фактичних даних, одержуваних з наявних матеріалів провадження (тобто будуть

⁵ Тітко І. Єдність правової природи інституту угод у приватній та публічній підсистемах права України / І. Тітко // Вісник Національної академії правових наук : зб. наук. пр. X. : Право, 2014. № 3(78). С. 144-154.

⁶ Вапнярчук В. В. Мета кримінального процесуального доказування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Вип. 1, т. 4. 2015. С. 78-82.

процесуальними), тому епітет «матеріальна» не відображає повно його специфіку;

г) про популярний аргумент радянської теорії доказів проти терміну «матеріальна істина», що останній взятий з «буржуазної юриспруденції»; д) що істина не може мати необ'єктивний характер, а тому може бути лише об'єктивною; е) що прихильники найменування «об'єктивна істина», вказують, що немає необхідності давати істині якусь особливу назву і пропонують користуватися загальноприйнятим у філософській літературі терміном «об'єктивна істина» (проте з прикметником «об'єктивна» назва є такою ж особливою, як назва «матеріальна» – уточнення О.К.).

У підсумку Ю. Т. Піх резюмує, що найбільш коректним «іменуванням» істини, яка підлягає встановленню у кримінальному процесуальному пізнанні, є її власне ім'я: «істина». Висновок автора сприймається переконливо. Проте надалі у підрозділі 2.2. та у наступних структурних частинах дисертації, у пропозиціях до законодавства автор використовує термін «об'єктивна істина». Не зрозуміло, чим спричинена така непослідовність чи то неухважність або ж це цілеспрямоване і вмотивоване у свідомості автора рішення, яке проте залишилось невербалізованим. *Тож хотілося б дізнатися про мотиви здобувача зупинитись саме на терміні «об'єктивна істина», адже, з одного боку, цей термін устоявся та популяризувався як продукт не стільки національної, як загальносоюзної радянської школи доказового права, заснованої на теорії пізнання діалектичного матеріалізму, на противагу європейському терміну «матеріальна істина». Як показано в Розділі 3, у Франції й, Німеччині вживається термін «матеріальна істина», у Польщі вживаються паралельно з терміни «матеріальна», «об'єктивна» або просто «істина», хоч більш поширеним є термін «матеріальна істина». Термін «матеріальна істина» відображає спрямованість кримінального процесу на реалізацію норм матеріального кримінального права, яка, своєю чергою, вимагає, аби кримінальне провадження було неодмінно спрямоване на встановлення матеріальної істини (с. 191), і як видається, цією перевагою є більш влучним. Тож на сучасному етапі українській науці потрібно прийняти рішення – а) обрати найменування «об'єктивна істина», яке не широко вживається в Європі, проте підкреслює продовження традицій радянської школи, чи б) інтегруватися в термінологію загальноєвропейську, щоб бути зрозумілими для європейців, показати, що ми сходимося в доктринальних підходах. При цьому, можна погодитись із Ю.Т. Піхом, що «категорії доказового права жодним чином не можна відносити до ідеологічних, перетворити їх в ідеологеми та використовувати для ідеологічних спекуляцій» (с. 78). Проте не можна й заперечувати того факту, що термінологія є діагностом (лакмусом, тестом) приналежності до того чи іншого типу правової традиції,*

культури. Тож, застановляючись над цими двома контр-аргументами, потрібно дати відповідь, а чи не є перший аргумент своєрідною наукоподібною сугестивною хитрістю, щоб схилити аудиторію до продовження наукових правових традицій Радянського Союзу, до їх шанування, маркування території своєї держави, як відданої їм? – Чи не є це небезпечним в сьогоdnішніх умовах війни, для майбутнього України на ближчі десятиліття, адже, за словами путіна, «росія закінчується там, де закінчується російська мова»⁷, або «кордони росії ніде не закінчуються»⁸, маючи на увазі, що росія є там, де є російська мова, культура і буде її там захищати, і з мотиву відновити імперію в радянських кордонах розв'язала загарбницьку експансію. Наукова і правова культура є одним із маркерів кордонів «російського світу» (русского мира). Отож, відповідь на це питання полягає і в громадянській відповідальності українських науковців за мир в Україні, за життя десятків тисяч українців, за українську державність. Окупант хотів би, щоб ми думали, що термінологія – це дрібниці. Але з дрібниць і складається «російський світ».

Висловлені міркування можуть бути предметом дискусії та не впливають на високу позитивну оцінку дисертації Ю.Т. Піха. Вони підкреслюють актуальність, складність і багатогранність проблем, досліджуваних дисертантом та, можливо, задають вектор подальшого наукового пошуку.

VII. Висвітлення результатів дисертації у наукових публікаціях здобувача. Результати дослідження з достатньою повнотою відображені в наукових статтях і тезах доповідей на наукових конференціях, що в цілому свідчить про належний рівень апробації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 6 наукових статтях (з них 3 – у фахових виданнях України; 2 – в інших (нефахових) виданнях України; 1 – у закордонному виданні) та у 8 тезах доповідей на міжнародних та національних наукових конференціях.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК. Дисертація Піха Юрія Тарасовича «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» є самостійною, цілісною, завершеною кваліфікаційною працею, що містить наукову новизну представлених

⁷ «Росія закінчується там, де закінчується російська мова». Але не для нинішньої влади України? 22 квітня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-mova-viyna-i-putin/31215228.html>

⁸ Путін заявив, що "кордони Росії ніде не закінчуються". 24 листопада 2016. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38096028>

в роботі результатів у вигляді комплексу наукових висновків щодо концептів істини у кримінальному провадженні, які реалізуються у кримінальному провадженні України, Німеччини, Франції, Польщі, США. В наукових публікаціях, які відповідають тематиці дослідження, висвітлено наукові результати дисертації. Результати проведених здобувачем досліджень є науково обґрунтованими і мають істотне теоретичне та практичне значення для галузі знань 08 «Право», здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Таким чином, дисертація Піха Юрія Тарасовича «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід», подана до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **Піх Юрій Тарасович** – *заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».*

Рецензент:

доцент кафедри кримінального процесу

і криміналістики

Львівського національного університету

імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

Оксана КАЛУЖНА